

4.2. Правовий статус Конституційного Суду України

Конституція України, визначивши Конституційний Суд України єдиним органом конституційної юрисдикції, віднесла до предмета його відання вирішення питань про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і надання офіційного тлумачення Конституції України та законів України (ст. 147), фактично закріпила поширену в Європі модель конституційного судочинства, за якою нормативно-правові акти, визнані Конституційним Судом неконституційними (у зв'язку з невідповідністю Конституції або у разі порушення процедури їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності), втрачають чинність з дня ухвалення рішення Суду про їх неконституційність.

Крім того, до повноважень Конституційного Суду України віднесені питання, зокрема щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України. Рішення і висновки Конституційного Суду України є остаточними, оскарженню не підлягають і є обов'язковими до виконання.

Хоча з формальної точки зору Конституційний Суд не належить до правотворчих органів, акти якого згідно з їх юридичною силою стояли б вище актів парламенту і Президента, але по суті він таким і є. Існує презумпція конституційності кожного закону, але будь-які акти або їх окремі положення, визнані Судом неконституційними, втрачають силу¹.

Разом з тим у світовій юридичній думці достатньо поширеною залишається точка зору, що у романо-германській (континентальній) правовій системі надання актам конституційного суду якості нормативних актів порушило б ідею і логіку тієї концепції правового порядку, на якій, зокрема, побудована система російського права².

Роль конституційного суду в правотворчості специфічна, що зумовлено його юрисдикційною природою. Визнаючи ту чи іншу норму неконституційною, орган конституційного судочинства позбавляє її юридичної сили, фактично скасовує її, а це означає, що відповідне рішення конституційного суду не позбавлене якості нормативного акта скерованого на зміну, скасування правових норм чи на зміну сфери їх дії³.

На сучасному етапі правотворення підвищення ролі і значення законотворчої функції вищих судів відзначають аналітики рішень Федерального Верховного Суду Швейцарії, Конституційного Трибуналу Іспанії, Конституційної Ради Франції⁴.

Відповідно до ст. 2 Закону Республіки Білорусь «Про нормативні правові акти Республіки Білорусь» до числа нормативних правових актів віднесені не лише акти

¹ Див.: Баглай, М. В. Конституционное право Российской Федерации [Текст] / М. В. Баглай. – М., 1999. – С. 27.

² Див.: Бойков, А. Д. Конституционное судопроизводство как вид правосудия [Текст] / А. Д. Бойков // Вестн. Конституцион. Суда Российской Федерации. – 1997. – №3. – С. 64.

³ Ця позиція М. С. Бондаря щодо компетенції Конституційного Суду Російської Федерації, застосована до усіх органів конституційного судочинства, наділених подібними повноваженнями (див. Бондарь, Н. С. Конституционный Суд России : не «квасисуд», а больше чем суд [Текст] / Н. С. Бондарь // Журн. конституцион. правосудия. – 2010. – №3(15). – С. 32.

⁴ Тобіас Яаг, Маріо Емілія Баамонде, Бертран Матьє [Текст] // Вестн. Конституцион. Суда Респ. Беларусь. – 2010. – №3. – С. 109–143.

Конституційного Суду, а й постанови пленумів Верховного Суду Республіки Білорусь, Вищого господарського суду Республіки Білорусь, Генерального прокурора Республіки Білорусь¹. Подібний «статус» актів найвищих судових органів держави наочно підтверджує обґрунтованість доктрини судового конституціоналізму.

Одним із перших на початку ХХІ ст. на зародження судового конституціоналізму як самостійної складової звернув увагу І. А. Кравець, розуміючи під цим явищем сукупність рішень органів конституційного правосуддя і відображених в них правових позицій з конституційно-правових питань. По суті у своїх висновках докторської дисертації І. А. Кравець ототожнює конституціоналізм з демократичною конституційною державою².

Нормотворчий характер рішень органів конституційного судочинства влучно характеризується класичною формулою, що Конституційний Суд, визнаючи нормативно-правові акти неконституційними, таким чином удосконалює чинну систему законодавства, позбавляє її застарілих і таких, що не відповідають Основному Закону держави актів та юридичних норм. Тому ці судові рішення є чинником, що безпосередньо впливає на формування правової держави³.

Незважаючи на відсутність заперечень проти такого підходу до визначення ролі актів органів конституційного судочинства, в Україні офіційне визнання судового конституціоналізму як самостійної складової відбувається із суттєвим відставанням від російської юридичної думки, яка теж не є одноставною.

Так, О. А. Лук'янова, критично аналізуючи повноваження Конституційного Суду Російської Федерації, зазначає, що теоретична конструкція, якою є правова позиція Суду, всупереч теорії, чинному законодавству, правовій доктрині та здоровому глузду *de facto* виступає як правова норма⁴. Однак і ця позиція, незважаючи на її критичну спрямованість, й у цьому контексті є визнанням актів органів конституційного судочинства джерелами права.

Немає підстав не погодитись з фахівцями, які вважають, що вплив конституційного правосуддя на розвиток конституціоналізму є безпосереднім⁵. А що означає ця безпосередність як не безумовне визнання правових позицій⁶ Суду як джерела права.

¹ О нормативных правовых актах Республики Беларусь [Текст] : Закон Республики Беларусь от 10 января 2000 г. № 361-3 // Нац. реестр прав. актов Республики Беларусь. – 2000. – № 7 – 2/830 ; 2008. – № 184 – 2/1507.

² Кравець, І. А. Формирование российского конституционализма (проблемы теории и практики) [Текст] : автореф. дис. д-ра юрид. наук. – Екатеринбург, 2002. – С. 3–11.

³ Див.: Євграфов, П. Б. Конституційний Суд України: формування громадянського суспільства, демократичної, правової держави [Текст] / П. Б. Євграфов // Роль Конституційного Суду в державі та суспільстві : міжнар. семінар. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 12.

⁴ Лук'янова, Е. А. Конституция в судебном переплете [Текст] / Е. А. Лук'янова // Законодательство. – 2000. – № 12. – С. 14.

⁵ Див.: Скомороха, В. Вплив конституційної юстиції на розвиток українського конституціоналізму [Текст] / В. Скомороха // Сучасний конституціоналізм та конституційна юстиція : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса : Юрид. л-ра, 2001. – С. 28.

⁶ Авторську позицію щодо ролі і значення правових позицій див., зокрема, Бринцев, В. Д. Роль і значення судової правотворчості у формуванні єдиного правового поля Європи [Текст] / В. Д. Бринцев // Вісн. Конституц. Суду України. – 2009. – № 2. – С. 80–91; та в роботах суддів Конституційного Суду України: П. Б. Євграфова, В. П. Тихого, В. М. Кампа, П. М. Ткачука та ін.

Поступово національна доктрина правової держави наближається до розуміння, що за допомогою конституційного судочинства удосконалюється правова система держави, забезпечується реалізація та захист прав та свобод людини і громадянина; правові позиції Конституційного Суду України сприяють динамізму та вдосконаленню правозастосовних актів¹.

Аналіз практики конституційного судочинства України свідчить про те, що судді, обговорюючи проекти рішень Суду, дотримуються єдиної думки про недопустимість привласнення законодавчої функції. Подібне явище притаманне фактично усім судам Європи. Але відсутність чітко визначеної межі дуже часто призводить до того, що судді замість того, щоб визнавати такими, що суперечать Конституції, окремі норми законів і запропонувати законодавцю внести необхідні зміни, фактично корегують текст нормативного акта, тим самим починають здійснювати не негативну, а позитивну нормотворчість і стають законодавчою структурою, чого не може робити конституційний суд².

Як відомо з юридичної літератури, в деяких органах конституційного судочинства тривають запеклі дискусії між прихильниками широкого підходу і необмеженої судової нормотворчості, і судьями, які наполягають дотримуватись концепції «негативного законодавця»³.

Аксіоматичним є твердження, що Конституційний Суд України не може втручатись у діяльність законодавчого органу державної влади та заповнювати прогалини у законах⁴. Але це не означає, що процес законотворення не підлягає конституційному контролю у межах повноважень органу конституційної юрисдикції.

У цьому контексті слушно навести правові позиції Конституційного Суду України, сформульовані у його рішеннях, які мали суттєвий вплив на удосконалення процедур прийняття і легалізації законів парламентом.

Так, Рішенням Конституційного Суду України від 1 квітня 2008 р. №4-рп визнана неконституційною Постанова Верховної Ради України «Про Регламент Верховної Ради України» від 16 березня 2006 р. №3547–IV⁵.

В іншому Рішенні з цього приводу Конституційний Суд України, проаналізувавши положення частини п'ятої статті 83, пункту 15 частини першої статті 85 Конституції України в їх системному зв'язку з іншими конституційними положеннями, дійшов висновку, що Регламент, який, зокрема, унормовує організацію і порядок діяльності Верховної Ради України, має прийматись виключно як закон України за встановленою

¹ Див.: Тацій, В. Я. Конституційний Суд України – гарант стабільності конституційного ладу, захисту прав людини і громадянина [Текст] / В. Я. Тацій // Матеріали міжнар. конф., Київ, 16 верес. 2011 р. ; відп. ред. А. С. Головін. – К. : Логос, 2011. – С. 36, 39.

² Див.: Халмаи, Габор. Венгерский Конституционный суд – законотворец или часть судебной системы [Текст] // Конституционное право: Восточноевропейское обозрение. – 1999. – №3(28). – С. 91.

³ Див.: Сербан, Михаэла. Решения румынского Конституционного Суда как источник права [Текст] / М. Сербан // Конституционное правосудие в посткоммунистических странах : сб. докл. / Центр конституц. исслед. Моск. обществ. науч. фонда. – М., 1999. – С. 184.

⁴ Див.: Савенко, М. Д. Конституційний Суд як інституція стримувань і противаг системі державної влади [Текст] // Роль Конституційного Суду в державі та суспільстві : міжнар. семінар, 10–11 травня 2001 р. / відп. ред. П. Б. Євграфов. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 44.

⁵ Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2008 [Текст] / відп. ред. канд. юрид. наук А. А. Стрижак. – К. : Ін Юре, 2008. – Кн. 8. – С. 104–110.

статтями 84, 93, 94 Конституції України процедурою його розгляду, ухвалення і набрання ним чинності (абз. 5 п. 4 мотивувальної частини Рішення)¹.

Неодноразово Конституційний Суд України у своїх рішеннях наголошував на необхідності дотримання встановлених процедур не тільки щодо прийняття законів, а й набуття ними чинності². В окремих випадках лише у зв'язку з порушенням встановлених процедур окремі положення законів визнавались неконституційними³.

Загальний аналіз практики конституційного судочинства переконує в тому, що найбільш пильна увага Конституційного Суду України була прикута саме до розд. IV Конституції України (Верховна Рада України). Жодна зі статей 75–101 Конституції України не залишилася без відповідного тлумачення органом конституційного судочинства. Щонайменше у сімох рішеннях Конституційного Суду України⁴ надано тлумачення окремим положенням норм цього розділу Конституції України. Важливими є правові позиції Суду, сформульовані на зміцнення засад парламентаризму, розвиток демократичних принципів як складової сучасного конституціоналізму. Так, Конституційним Судом України було наголошено, що вимога щодо несумісності є складовою статусу народного депутата України, однією з ознак його мандата, яка полягає у встановленні безпосередньої заборони поєднання мандата народного депутата України з роботою на іншій посаді. Недотримання цієї вимоги є порушенням частини другої статті 78 Конституції України⁵.

Незважаючи на чітку конституційну вимогу, відповідно до якої голосування на засіданнях Верховної Ради України здійснюється народним депутатом особисто (частина третя статті 84), Конституційний Суд України вимушений був наголосити, що положення частини третьої статті 84 Конституції України щодо здійснення народним депутатом України голосування на засіданнях Верховної Ради України означає його безпосереднє волевиявлення незалежно від способу голосування, тобто народний депутат України не має права голосувати за інших народних депутатів України на засіданнях Верховної Ради України. Порушення встановленої Конституцією України процедури ухвалення законів та інших правових актів Верховної Ради України є підставою для визнання їх неконституційними (п. 2 резолютивної частини Рішення)⁶.

¹ Рішення Конституційного Суду України від 26 листопада 2009 року № 30-рп [Текст] // Конституційний Суд України: рішення, висновки, 2009 / уклад. К. О. Пігнаста, О. І. Кравченко; відп. ред. А. А. Стрижак. – К.: Ін Юре, 2001. – Кн. 9. – 2009. – С. 461–462.

² Рішення Конституційного Суду України: від 9 жовтня 2007 р. № 7-рп/2007 [Текст] // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2007 / відп. ред. канд. юрид. наук А. А. Стрижак. – К.: Ін Юре, 2008. – С. 133–137.

³ Таким чином, визнані неконституційними положення частин першої, другої статті 6 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР в редакції Закону № 1168 від 19 березня 2009 року (див.: Конституційний Суд України: рішення, висновки, 2009 / уклад. К. О. Пігнаста, О. І. Кравченко; відп. ред. А. А. Стрижак. – К.: Ін Юре, 2001. – Кн. 9. – 2009. – С. 246–253).

⁴ Без урахування рішень щодо нормоположень Основного Закону в редакції Закону № 2222, визнаного неконституційним.

⁵ Рішення Конституційного Суду України від 29 січня 2008 року № 2-рп [Текст] // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2008; відп. ред. канд. юрид. наук А. А. Стрижак. – К.: Ін Юре, 2008. – Кн. 8. – С. 74.

⁶ Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 1998 року № 11-рп [Текст] // Конституційний Суд України. Рішення. Висновки. 1997–2001; відп. ред. П. Б. Євграфов. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – С. 262–263.

На відношенні Верховної Ради України до цього конституційного положення ми маємо найяскравіший приклад нехтування не тільки рішеннями органу конституційного судочинства, а й конституційними вимогами.

Процес голосування народних депутатів декількома картками (за своїх колег) набув масового характеру, що не тільки утворює передумови для сумнівів щодо легітимності прийнятих таким чином законів, а й знижує довіру до найвищого представницького органу у суспільстві.

Конституційний Суд України протягом 2010–2014 рр. декілька разів мав нагоду більш радикально відреагувати на таке порушення наведеної конституційної норми. Так, у конституційному поданні 53 народних депутатів України від 21 грудня 2010 р. (уповноважені представники народні депутати С. Власенко, О. Шустік) було поставлено питання про неконституційність Податкового кодексу України №2755-VI від 2 грудня 2010 р. у зв'язку з порушенням конституційної процедури його прийняття, де стверджувалось, що з відеозапису телевізійної трансляції процедури голосування по цьому закону присутні в залі народні депутати України (у кількості приблизно 100 осіб) масово голосували картками інших депутатів (відсутніх у залі), внаслідок чого на табло значилось, що за прийняття Кодексу проголосувало 268 народних депутатів, що «грубо суперечить вимогам статті 84 Конституції України».

Під час попереднього засідання Конституційний Суд України відмовив у відкритті провадження у цій частині конституційного подання, зазначивши в ухвалі, що надані народними депутатами України інформаційні матеріали не можна вважати достатнім обґрунтуванням тверджень щодо неконституційності Кодексу і послався на свої попередні рішення з цього приводу, зокрема, Ухвалу Конституційного Суду України від 1 червня 2011 р. №16-у/2011¹.

Вочевидь ця позиція Конституційного Суду України сприяла відмові керівництва Верховної Ради України від пропозицій щодо введення змін до системи «Рада», які б унеможливили голосування одних народних депутатів замість відсутніх у залі засідань і збереження цього негативного явища і у Верховній Раді України VIII скликання.

Ґрунтовний аналіз поглядів на роль актів конституційного судочинства видатних учених Ганса Кельзена, Раймона де Мальбера, Моріса Ориу дозволив Мішелью Троперу дійти прийняттого висновку, що конституційні суди все ж таки створюють численні норми різних рівнів, що свідчить про те, що самі вони не пов'язані жодною з цих норм. Суд, який контролює конституційність законів, є одночасно і законодавцем, і «засновником» конституції².

За офіційними статистичними даними за 1997–2015 рр., було ухвалено 156 рішень Конституційного Суду України у справах про перевірку на конституційність актів законодавства чи їх окремих положень. У 115 рішеннях визнано неконституційними (повністю або частково) — 97 положень законів, 12 положень постанов

¹ З аналізу матеріалів справ 1-3/2012 та 2-3/2012 // Архів Конституційного Суду України.

² Тропер, Мишель. Проблема толкования и теория верховенства конституции [Текст] // Сравнит. конституц. обозрение. – 2005. – №4(53). – С. 178.

Верховної Ради України, 6 положень актів Президента України, 14 положень актів Кабінету Міністрів України, 11 положень актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Аналіз результатів діяльності Конституційного Суду України дає підстави стверджувати, що Конституційний Суд України виявився продуктивним і дієвим суб'єктом формування національної підсистеми судового конституціоналізму — судового права.

Його рішення є доктринальною базою для удосконалення Основного Закону держави, суттєво корегують чинне законодавство, утворюють основу для удосконалення правового поля держави.

Загальновідомо, що поширена нині модель конституційного контролю фактично започаткована на підставі правової позиції американського Верховного Суду у справі 1803 р., в якій проголошено про його право визначати відповідність законів і рішень Уряду Основному Закону.

Початок третього тисячоліття в російській юридичній літературі ознаменувався активізацією дискусії щодо ролі у процесі формування живого права Конституційного Суду Російської Федерації. Значна група суддів органу конституційного судочинства послідовно обстоює точку зору, що формування живого права у конституційній і інших галузях права здійснюється через правові позиції конституційного суду¹. Правові позиції конституційного суду як виявлені і встановлені судом правові принципи, застосовні для вирішення низки справ, являють собою «живе конституційне право»².

Ідея «живої конституції», під якою її прихильниками — Є. С. Анічкіним, В. Д. Зорькіним, А. А. Кондрашовим, В. М. Лебедевим, М. А. Митюковим та ін. — розуміються зміни, перетворення змісту конституційних приписів про права і свободи особистості без зміни їх текстуального вираження, має і серйозних критиків, які вважають цю ідею непродуктивною, оскільки такий підхід веде до виправдання конституційних правопорушень³. При цьому М. В. Вітрук не виключає необхідності розуміння духу Конституції. Однак вважає, що потрібне не наповнення Конституції новим змістом за рахунок судових рішень, без змін її тексту, а саме осягнення суті конституційних положень в умовах суспільних відносин, які постійно змінюються⁴.

¹ Лазарев, Л. В. Правовые позиции Конституционного Суда России [Текст] / Л. В. Лазарев. – М. : ОАО Изд. Дом «Городец», 2003. – С. 56.

² Гаджиев, Г. Правовые позиции Конституционного Суда Российской Федерации как источник конституционного права [Текст] / Г. Гаджиев // Конституционное право: Восточноевропейское обозрение. – 1999. – № 3 (28). – С. 85.

³ Вітрук, Н. В. Доклад на научно-практической конференции «Конституционные права и свободы личности в контексте взаимодействия гражданского общества и правового государства» (13–16 апреля 2010 года) [Текст] / Н. В. Вітрук // Государство и право. – 2010. – № 12. – С. 93–102. Див. також Постанову Конституційного Суду Російської Федерації від 21 грудня 2005 року № 13-П.

⁴ Вітрук, Н. В. Из стенограммы круглого стола «Федеральный конституционный закон о Конституционном Суде Российской Федерации: опыт применения и перспективы совершенствования в Российской академии правосудия» (1 декабря 2009 года) [Текст] / Н. В. Вітрук // Журн. конституц. правосудия. – 2010. – № 1 (13). – С. 9–10.

На необхідність звернення до практики «живої конституції» наголошують і в Україні¹. Однак наведений перелік вітчизняної бібліографії свідчить про недостатню увагу дослідженням цієї проблематики з боку вчених України. І це незважаючи на те, що щороку збільшується кількість актів Конституційного Суду України, якими суттєво розширені межі змістовного розуміння як окремих конституційних норм, так і норм поточного законодавства.

У цьому контексті звертає на себе увагу методологія викладення Судом рішень. Щороку мотивувальні частини рішень збільшуються за обсягом у зв'язку з детальним посиланням на попередні правові позиції. Так, у Рішенні у справі про право законодавчої ініціативи щодо законів про денонсацію міжнародних договорів України, в обґрунтування рішення про неконституційність змін до Регламенту Верховної Ради України, якими народні депутати України були позбавлені права вносити законопроекти про денонсацію міжнародних договорів, покладені правові позиції з шести попередніх рішень суду². З аналізу 26 актів конституційного судочинства за 2010 р. вбачається, що лише в трьох з них відсутні посилання на попередні рішення Суду. А в 23 інших — використано в обґрунтуваннях висновків і рішень 55 попередніх правових позицій.

З рішень, ухвалених у 2010–2015 рр., які можна вважати такими, що суттєво вплинули на розуміння і подальше застосування положень Основного Закону України і відповідного законодавства, у першу чергу слід виділити Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касаційне оскарження». На підставі системного аналізу конституційних положень, що містять ці терміни (статей 125, 129 Конституції України та відповідних норм процесуальних кодексів) Суд дійшов висновку, що вищі спеціалізовані суди України повинні бути єдиними органами касаційної інстанції, а наявність функцій касаційної інстанції у Верховного Суду України не відповідає засадам правової визначеності і правомірним може бути лише одноразове касаційне оскарження та перегляд рішень судів³. Ця правова позиція Конституційного Суду України фактично спричинила «революцію» у судоустрійному законодавстві. Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. №2453 Верховний Суд України фактично позбавлений своїх попередніх функцій.

¹ Див.: Кравченко, В. В. Конституційне право України [Текст] : навч. посіб. – Вид. 3-тє, виправл. та допов. – К. : Атіка, 2004. – 512 с.; Орзіх, М. Сучасний конституціоналізм – мета конституційної реформи в Україні [Текст] / М. Орзіх // Сучасний конституціоналізм та конституційна юстиція : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса : Юрид. л-ра, 2000. – С. 141; Заєць, І. Жива тканина Конституції (17 квітня 2008 року) [Електронний ресурс] / І. Заєць // Західна аналітична група. – Режим доступу: <http://zgroup.com.ua/article.php?articleid=456>; Рабінович, П. Конституція України як «живий інструмент» відображення та врегулювання соціальних змін (у світлі практики вітчизняного конституційного судочинства) [Текст] / П. Рабінович, В. Гончаров // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2011. – №2. – С. 3–14; Шаповал, В. Українська конституція – стілець на двох ніжках [Електронний ресурс] / В. Шаповал // Інтернет-ресурс «Обозреватель». – Режим доступу: <http://obozrevatel.com/news/2008/6/27/245480.htm>.

² Рішення Конституційного Суду України від 30 травня 2012 року №12-рп/2012 (справа про законодавчу ініціативу) [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=178867>.

³ Рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2010 року №8-рп/2010 [Текст] // Конституційний Суд України: рішення, висновки / уклад. К. О. Пігнаста, О. І. Кравченко; відп. ред. А. С. Головін. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 10, 2010. – К. : Логос, 2011. – С. 170–172.

Суттєвою «добудовою» п. 8 ст. 129 Конституції України, який викладено в редакції, що основними засадами судочинства є також «забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом» стала правова позиція Конституційного Суду України у справі про апеляційне оскарження ухвал суду у цивільному процесі. Розглянувши зазначене конституційне положення у системному зв'язку з конституційними нормами, що забезпечують право на судовий захист і пункту 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України, яким регламентовано порядок оскарження ухвал суду окремо від судового рішення Суд сформулював правову позицію, відповідно до якої положення пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України стосовно забезпечення апеляційного оскарження рішення суду, крім випадків, визначених законом, слід розуміти так, що в цивільному процесі апеляційному оскарженню підлягають ухвали за винятком випадків, коли таке оскарження заборонено законом (абз. 7 підп. 3.2 п. 3 мотивувальної частини Рішення)¹. Тим самим Конституційний Суд України по суті конкретизував конституційне положення «крім випадків, встановлених законом», розтлумачивши його, що такі випадки повинні бути викладені у «заборонній» формі. Ця правова позиція покладена в основу обґрунтування трьох наступних рішень Суду в аналогічних справах. І, якщо обґрунтованість такого підходу у справах за конституційними зверненнями громадян А. А. Суботи (Рішення від 28 квітня 2010 р. № 12-рп/2010) та І. І. Слободенюка (Рішення від 8 липня 2010 р. № 18-рп/2010) сумнівів не викликає, то використання цієї ж правової позиції й у справі за конституційним зверненням громадянина О. Л. Шаповалова (Рішення від 25 квітня 2012 р. № 11-рп/2012) щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106 Господарського процесуального кодексу України, не позбавлене дискусійності, оскільки ця норма граматично викладена зовсім по-іншому, ніж відповідна норма Цивільного процесуального кодексу України.

Наведений аналіз дає підстави для висновків про наявність підстав для застосування доктрини «живого права» і в правовій системі України з визначенням як офіційного суб'єкта цього процесу Конституційного Суду України. Можливості конституційного судочинства повинні забезпечити у суспільстві реалізацію моделі правової держави і дію усіх складових принципів верховенства права.

Конституція України, закріпивши положення про здійснення судочинства Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції (ч. 3 ст. 124), зумовила поширення на процедури у єдиному органі конституційної юрисдикції конституційних засад судочинства, встановлених ч. 3 ст. 129 Конституції України. Частиною четвертою цієї ж статті встановлено, що інші засади судочинства в окремих судових юрисдикціях можуть бути визначені законом.

Конституційні основи щодо вирішення питань про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і офіційного тлумачення конституційних положень і законів у Конституційному Суді базово визначені Основним Законом України.

¹ Рішення Конституційного Суду України від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010 [Текст] // Конституційний Суд України: рішення, висновки / уклад. К. О. Пігнаста, О. І. Кравченко ; відп. ред. А. С. Головін. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 10, 2010. – К. : Логос, 2011. – С. 96.

Аналіз положень Закону України «Про Конституційний Суд України» не дає підстав стверджувати про закріплення на рівні спеціальної норми загальновідомого принципу (постулату) «Стояти на вирішеному». Застосування цього неписаного правила базується у даному випадку на принципі верховенства права, зазначеного серед основних принципів діяльності у ст. 4 цього спеціального закону.

Коментуючи положення Статуту цивільного судочинства Російської Імперії 1864 р. К. П. Победоносцев зазначав, що суд при здійсненні судочинства не пов'язаний у рішеннях по конкретним справам, загальними «соображеннями» щодо смислу і застосування того чи іншого закону, тому що судження стосовно обставин справи і застосування при цьому законоположень у кожному конкретному випадку повинні бути особливими (індивідуальними). Попереднє обґрунтування у подібних випадках може бути лише орієнтиром, а не обов'язковим правилом. Виходячи зі змісту статей 815, 891 Статуту Сенат не повинен бути пов'язаним тлумаченням закону у попередніх справах, тому що під час нового розгляду можуть виявитись обставини, які відкриють нове бачення (розуміння) закону, яке є більш правильним і повним і ближче до істинного смислу і духу норми¹.

У наш час досить поширеним є розуміння, що інтерпретаційні акти Конституційного Суду — це додаткові нормативно-правові акти, метою яких є уточнення, зміна або роз'яснення правових норм, прийнятих раніше. Заперечуючи цю позицію, інші автори вважають, що юридична сила інтерпретаційних актів не може прирівнюватися до сили нормативно-правових актів, які є предметом тлумачення і посилаються при цьому на те, що юридична сила інтерпретаційного акта діє лише доти, поки діє сам акт². Однак подальше зростання значущості і ролі у суспільстві актів Конституційного Суду України фактично знівелювали цю позицію.

У правозастосовній практиці не виникає проблем щодо дії актів конституційного судочинства у випадках зміни (втрати чинності правової норми), яка була протлумачена Конституційним Судом у період чинності такого акта. У цих випадках рішення Конституційного Суду України повинно визнавати таким, що «вичерпало свою дію»³. Певна дискусійність щодо дії рішень Суду зберігається у випадках, коли окремі положення закону були визнані неконституційними, а в подальшому були змінені конституційні норми, на яких базувалося таке рішення. Незважаючи на певну особливість ситуації, слід і в даному випадку судові рішення розцінювати як таке, що вичерпало свою дію. Такий підхід свідчить про відсутність необхідності у цих випадках перегляду рішень конституційного суду.

Інститут перегляду Судом своїх рішень слід відрізнити від зміни (перегляду) правових позицій, висловлених у попередніх рішеннях зі схожих питань. Спеціальні закони більшості держав, допускаючи можливість повернення до розглянутих справ, не встановлюють чіткої процедури перегляду власних рішень.

¹ Победоносцев, К. П. Судебное руководство [Текст] / К. П. Победоносцев. — М. : Статут : РАП, 2004. — С. 298.

² Див.: Тацій, В. Межі тлумачення конституційним судом Конституції і законів України [Текст] / В. Тацій, Ю. Тодика // Вісн. Конституц. Суду України. — 2002. — № 2. — С. 62.

³ Авторська позиція є дискусійною у зв'язку з відсутністю законодавчого унормування.

Так, у Законі України «Про Конституційний Суд України» лише передбачається, що Конституційний Суд України відкриває нове провадження у справі при виявленні нових обставин по справі, які не були предметом його розгляду, але які існували на час розгляду і прийняття рішення (ст. 68). До втрати чинності ст. 73 Закону «Про Конституційний Суд Російської Федерації» законодавство Російської Федерації мало більш досконалий механізм щодо розвитку, уточнення і перегляду раніше сформульованих Конституційним Судом правових позицій. Однак з листопада 2010 р. це питання також не має чіткого законодавчого унормування.

Закон Республіки Вірменія «Про Конституційний Суд» в редакції від 1 червня 2006 р. містить норму, відповідно до якої Суд мінімум через сім років після прийняття відповідної постанови може її переглянути за зверненням суб'єкта у випадках змін конституційних положень, застосованих по справі, або з «виявленням нового прийняття положень Конституції, внаслідок чого ймовірно прийняття іншої (відмінної) постанови» (п. 14 ст. 68).

Що ж стосується трансформаційних змін базових засад рішень конституційних судів, закріплених правовими позиціями у рішеннях по конкретним справам, законодавче унормування є ще менш конкретним і це питання фактично віддане на відкуп правозастосовної практики.

Сучасна юридична література перенасичена різноманітними точками зору щодо правової природи правових позицій конституційних судів. У більшості випадків вчені одноставні у визначенні переліку сутнісних критеріїв результатів судової правотворчості. У контексті даного дослідження продуктивним є визначення, відповідно до якого правові позиції є «квазінормами», які служать постійними і загальними підставами для прийняття Конституційним Судом усіх наступних рішень із аналогічних справ і мають значення правового прецедента¹. Однак при цьому слід враховувати обґрунтоване застереження, висловлене Л. В. Лазаревим щодо необхідності слідувати традиційному розумінню джерел права як форми нормативного відображення права і відносити до них не правові позиції, а саме нормативно-інтерпретаційні акти Конституційного Суду².

Правові позиції Конституційного Суду України можуть і повинні застосовуватися як прецеденти де-факто, за умови незмінності основних конституційних принципів та засад, встановлення яких належить до повноважень єдиного суб'єкта установчої влади — народу України³.

Практично усі новітні конституції тією чи іншою мірою закріплюють дію принципу «непорушності набутих прав». Так, ч. 3 ст. 22 Конституції України проголошено, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Подібне конституційне унормуван-

¹ Див.: Сивицкий, В. А. Решения Конституционного Суда Российской Федерации как источники конституционного права Российской Федерации [Текст] / В. А. Сивицкий, Е. Ю. Терюкова // Вестн. Конституц. Суда РФ. – 1997. – № 3. – С. 78–79.

² Лазарев, Л. В. Правовые позиции Конституционного Суда России [Текст] / Л. В. Лазарев. – М. : Формула права, 2006. – С. 53.

³ Див.: Стрижак, А. А. Конституція України в актах Конституційного Суду України: огляд та коментар [Текст] / А. А. Стрижак. – К. : Ін Юре, 2010. – С. 16.

ня є найбільш дієвою гарантією для кожної людини у збереженні набутих прав. Наявність однозначно і категорично воно закріплене не в усіх державах, тому в умовах світової фінансової кризи 2009–2012 рр. у практиці конституційних судів Європи намітився різнобій у вирішенні питань соціального захисту населення. І, якщо ще у 1995–2005 рр. органи конституційної юрисдикції практично одноставно займали позицію, що скорочення соціальних виплат населенню не може бути виправдане станом розвитку економіки у державі, то в умовах кризи намітилася тенденція, зумовлена пошуком шляхів щодо сприяння урядам у подоланні фінансових проблем за рахунок надзвичайних заходів.

Цілком очевидно, що менше проблем щодо можливості зміни своїх попередніх позицій мали суди в державах, де в Основних законах було відсутнє таке жорстке унормування. Так, у Конституції Латвійської Республіки відсутня навіть стаття, яка б визначала Латвію як соціальну державу. Тому в одинадцяти рішеннях 2009–2011 рр. щодо конституційності урізання розміру пенсій окремим категоріям громадян Конституційний Суд Латвійської Республіки визначив, що держава не тільки має право, але й обов'язок пропорційно розраховувати свої зобов'язання у сфері соціальних прав, відповідно до своїх економічних можливостей. При цьому суд вводить в оборот критерій «соціально відповідального рішення держави», тлумачачи його як рішення, що призводить до збалансування правових інтересів окремих осіб з інтересами усього суспільства. У Рішенні №2009-08-01 (абз. 15) Конституційний Суд Латвійської Республіки визнав, що мінімальний розмір гарантованих державою соціальних гарантій знаходиться під впливом економічної ситуації та наявних ресурсів¹. Відповідно до Рішення Конституційного Суду Латвійської Республіки від 27 липня 2007 р. відійти від попередньої доктрини, закріпленої у попередньому рішенні, можливо у разі наведення нової аргументації, по суті шляхом переоцінки правових норм, у тому числі і додатково використаних у новій тотожній справі².

У цілому така позиція поділяється і в Україні із застереженням, що правова позиція, вироблена Судом, має діяти доти, доки будуть чинними норми Конституції та законів, на яких вона базується. Однак у виняткових випадках заради врахування реалій життя при прийнятті нових рішень Конституційний Суд України повинен мати право відійти від своєї попередньої правової позиції. Крім того, Суд може розвивати і збагачувати у смислового та змістовного відношеннях свої попередні правові позиції³.

Поглиблення позиції Конституційного Суду України, яку можна розцінити як реінтерпретацію попередньої, можна проілюструвати на прикладі Рішення від 5 жовтня 2005 р., в якому зазначалось, що, на думку Конституційного Суду України, положення ч. 3 ст. 5 Конституції України треба розуміти так, що народ як носій суверенітету і єдине джерело влади може використовувати своє право визначати конститу-

¹ З інформаційної доповіді Конституційного Суду Латвійської Республіки (див. Матеріали Міжнародного семінару «Практика конституційних судів у сфері соціального захисту», Страсбург, 29–30 листоп. 2011 р.).

² Із виступу судді Конституційного Суду Литви Томи Бермінтієне на «круглому столі» у Конституційному Суді України, 9 грудня 2011 р.

³ Див.: Ткачук, П. М. Правові позиції Конституційного Суду України [Текст] / П. М. Ткачук // Вісн. Конституц. Суду України. – 2006. – №1. – С. 21.

ційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України на всеукраїнському референдумі¹. Рішення від 16 квітня 2008 р. № 6-рп/2008, в якому зазначено, що Конституційний Суд України вважає, що всеукраїнський референдум за народною ініціативою з питань прийняття нової Конституції може бути проведений у порядку, який має бути визначений Конституцією і законами України². Тим самим Конституційний Суд України визнав, що чинним на той час законодавством не передбачено прийняття нової Конституції.

У суспільстві і юридичній спільноті практично кожне рішення Конституційного Суду України сприймається неоднозначно. Особливо прискіпливо аналізуються ситуації, які дають підстави, на думку авторів, вважати, що має місце відступ від попередньої правової позиції³. У більшості випадків така критичність зумовлена недостатнім розумінням дослідженої судом проблеми і відсутністю можливості оцінити усі матеріали справи, які були предметом оцінки органу конституційного судочинства. Зокрема, є непорівнянними у цьому контексті ситуації з правами Президента України щодо призначення голів судів і переведення суддів з одного суду до іншого того ж рівня і тієї ж юрисдикції. Крім того, дійсно, Суд додатково оцінив існуючу нормативну базу і цілком обґрунтовано у Рішенні від 21 червня 2011 р. № 7-рп/2011 у справі про повноваження державних органів у сфері судоустрою не визнав наділення Президента України вказаними повноваженнями Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. № 2453 такими, що суперечать Конституції⁴.

Радикальний перегляд власних правових позицій є однією із специфічних тенденцій у практиці національного конституційного судочинства (не тільки в Україні, але і в Австрії, Великобританії, Канаді, США, ФРН). Ця тенденція має винятковий характер і об'єктивно зумовлюється певними соціальними чинниками. Йдеться про необхідність забезпечувати функціональну стабільність Основного Закону за посередництвом переосмислення деяких його положень навіть при незмінності їх тексту⁵. Оцінюючи цю точку зору, необхідно відрізнити правові позиції судів у державах із прецедентним правом і у всіх інших. Як слушно зазначає С. Шевчук, прецедент може вважатися чинним правом, але йому можна не слідувати, якщо його можна відрізнити

¹ Рішення Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005 (справа про здійснення влади народом) [Текст] // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2005 / відп. ред. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 145–151.

² Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008 (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) [Текст] // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2008 / відп. ред. канд. юрид. наук А. А. Стрижак. – К. : Ін Юре, 2008. – Кн. 8. – С. 131–139.

³ Див.: Галайчук, В. Дезорієнтуючі орієнтири практики Конституційного Суду України [Текст] / В. Галайчук, С. Кальченко // Юрид. газ. – 2011. – № 49. – С. 28–29.

⁴ Не можна відкидати і суб'єктивний чинник, який полягає в тому, що суддя-доповідач у цій справі не поділяв позицію Конституційного Суду України, висловлену у Рішенні від 16 травня 2007 р. № 1-рп/2007 (справа про звільнення судді з адміністративної посади). Див. окрему думку судді В. Д. Бринцева, у якій, зокрема, зазначалось, що відсутність у Конституції України конкретного визначення щодо органу, наділеного повноваженнями, призначати і звільняти голів судів і їх заступників не є підставою для визнання положень спеціального закону неконституційними, якщо цю процедуру покладено на орган (суб'єкта), щодо якого у конституційних нормах відсутня пересторога (заборона) на здійснення цієї функції.

⁵ Див.: Рабінович, П. Конституція України як «живий інструмент» (у світлі офіційного перетлумачення її положень) [Текст] / П. Рабінович, В. Гончаров // Юрид. вісн. України. – 2011. – 4–10 черв. (№ 23). – С. 5.

з огляду на зміну фактичних обставин у суспільстві з моменту його прийняття, він може бути відкинтий, якщо відповідні правові принципи змінилися з моменту його виникнення, ним можна і знехтувати, якщо при його прийнятті з тих чи інших причин не були застосовані відповідні положення законодавства чи неправильно витлумачені попередні прецеденти. Разом з тим, маючи таку широку дискрецію, вищі суди країн англо-саксонського права більше схильні не скасовувати прецеденти, а застосовувати «техніку розрізень»¹.

Якщо такі широкі можливості у судів, де прецедент має обов'язковий характер, то чому вони мають бути вужчими у випадках, коли правові позиції судів не мають «статусу» офіційного прецеденту, обов'язкового для усіх правозастосувачів?

У цьому контексті слід також визначити критерії, можливості і межі актів судів, які відрізняються від попередніх правових позицій. По-перше, слід відрізнити рішення, прийняті за абсолютно однакових юридично значимих обставин² і рішення у справах із тотожними правовідносинами. Остання категорія, хоча і стосується у багатьох випадках одних і тих самих правових норм, скажімо, про пенсійне забезпечення громадян, однак кожне з досліджуваних питань має специфічні особливості. Тому фактично і не можливе прийняття уніфікованих рішень, які б просто повторювали попередні рішення. У цьому контексті слід визнати критику на адресу Конституційного Суду України у необґрунтованому відході від попередніх позицій у справі щодо конституційності п. 4 «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» упередженою.

Згідно з цією нормою положення низки соціальних законів, зокрема і «Про соціальний захист дітей війни», застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявного фінансового ресурсу бюджету Пенсійного фонду України на 2011 р. Піддавши ці положення перевірці на відповідність Основному Закону, Конституційний Суд України сформулював правову позицію, відповідно до якої «передбачені законом соціально-економічні права не є абсолютними». Механізм реалізації цих прав може бути змінений державою, зокрема, через неможливість їх фінансового забезпечення шляхом пропорційного перерозподілу коштів з метою збереження балансу інтересів усього суспільства» (абз. 10 підп. 2.1 п. 2 мотивувальної частини Рішення)³.

Можна погоджуватись, або не погоджуватись із цією позицією⁴, однак порівняльний аналіз із попередніми рішеннями Конституційного Суду України, де приймалися рішення про неконституційність призупинення соціальних виплат окремим категоріям громадян, перехідними положеннями закону про Державний бюджет базувались

¹ Шевчук, С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні [Текст] / С. Шевчук. — К. : Реферат, 2007. — С. 381–382.

² Термін «однакові юридично значимі обставини» введений в оборот Конституційним Судом України (див., наприклад, Ухвалу Конституційного Суду України від 12 травня 2010 р. № 31-у/2010 (про відмову у відкритті конституційного провадження) [Текст] // Вісн. Конституц. Суду України. — 2010. — № 4. — С. 89–92.

³ Рішення Конституційного Суду України від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011 [Текст] // Вісн. Конституц. Суду України. — 2012. — № 1. — С. 93–99.

⁴ Автор, як суддя Конституційного Суду України, голосував проти прийняття цього рішення (див. стенограму у справі).

зовсім на іншій правовій позиції. Так, у рішеннях: від 9 липня 2007 р. № 6-рп/2007 (справа про соціальні гарантії громадян), від 22 травня 2008 р. № 10-рп/2008 (справа щодо предмета та змісту Закону про Державний бюджет України) Конституційний Суд України послідовно відстоював правову позицію, яка фактично не змінилась, що «законом про Державний бюджет не можна вносити зміни до інших законів, зупинити їх дію, чи скасувати їх, оскільки з об'єктивних причин це створює протиріччя у законодавстві і як наслідок — скасування та обмеження прав і свобод людини і громадянина» (абз. 3 підп. 5.4 п. 5 мотивувальної частини Рішення)¹.

Порівняльний аналіз матеріалів справ, які завершилися прийняттям наведених рішень, свідчить про відсутність підстав вважати акт конституційного судочинства 2011 р. реінтерпретаційним актом. Проведене розмежування дає підстави для пропозицій щодо необхідності визначення на законодавчому рівні права на свободу інтерпретації при ухваленні рішень Конституційним Судом України з чітким закріпленням можливості реінтерпретації власних попередніх правових позицій з наведенням у рішенні відповідної аргументації у випадках виявлення правової помилки, розширення обсягів тлумачення законодавчих норм.

На проблемність усунення помилкових рішень Конституційного Суду України, особливо прийнятих під тиском політичних обставин, звертає увагу академік В. Я. Тацій і пропонує надати Суду право перегляду своєї правової позиції, тому що долати Верховній Раді України правову позицію Конституційного Суду України, яка дістала вияв у його рішенні, шляхом внесення парламентом змін до законодавства, значно важче ніж зробити це самому Конституційному Суду України². У разі впровадження механізму перегляду рішень за цих підстав законом, на розсуд суду залишаються випадки, зумовлені повною зміною складу суду, світової економічної кризи, зміни соціально-економічної і політичної ситуації у державі і т. п.

Визнаючи особливий статус рішень Конституційного Суду України В. Я. Тацій все ж вважає, що будь-який інтерпретаційний акт, у тому числі й рішення Конституційного Суду України, має допоміжний характер. Відповідно юридична сила інтерпретаційного акта не може бути прирівняна до юридичної сили нормативно-правових актів, що стали предметом тлумачення³.

Активно опонуючи прихильникам визнання нормотворчого характеру рішень Конституційного Суду України, професор А. О. Селіванов застерігає, що внаслідок легалізації такого розуміння: за формального збереження чинного тексту Конституції України, але без дотримання встановленого нею порядку, внесення змін до неї шляхом тлумачення Конституційним Судом не тільки може зашкодити верховенству Основного Закону, а й деформує її змістовні положення⁴.

¹ Рішення Конституційного Суду України від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008 [Текст] // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2008 / відп. ред. канд. юрид. наук А. А. Стрижак. – К. : Ін Юре, 2008. – Кн. 8. – С. 192–193.

² Тацій, В. Я. Вибрані статті, виступи, інтерв'ю [Текст] / В. Я. Тацій : упоряд.: О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш, В. І. Борисов ; відп. за вип. О. В. Петришин. – Х. : Право, 2010. – С. 471.

³ Там само. – С. 470.

⁴ Селіванов, А. О. Конституційні проблеми в сучасній теорії права. Доктрина стабільності та охорони Конституції в контексті її модернізації та ефективного конституційного правосуддя [Текст] / А. О. Селіванов. – К. : Логос, 2012. – С. 90.

Такий авторський підхід призвів до надто категоричного висновку, що Конституційний Суд України відповідно до свого статусу не має повноважень змінювати прийняті раніше правові позиції, скасовувати власні рішення, навіть за умов зміни норм Конституції України, на основі яких вони приймалися¹.

Слід зазначити, що подібні позиції не враховують ситуацію, зумовлену тим, що юридична сила підсумкових рішень Конституційного Суду у більшості моделей конституційного судочинства є вище за юридичну силу будь-якого закону і відповідно практично є рівною за юридичною силою самої Конституції, яку у подальшому неможливо застосовувати у відриві від судових рішень і, більше того, всупереч цим рішенням².

Наведений аналіз переконує в необхідності належного унормування процедури реінтерпретації на законодавчому рівні.

Структура актів практично усіх органів конституційного судочинства є тотожною. Резолютивна частина рішення базується на правових позиціях, викладених у його мотивувальній частині. Тому, коли йде мова про реінтерпретацію, то це завжди нерозривно пов'язано зі зміною раніше сформульованих правових позицій.

Таким чином, під реінтерпретацією у практиці найвищих судів слід розуміти системний правовий аналіз у конкретній судовій справі, який містить висновки, що за однакових юридично значимих обставин відрізняються від правової позиції, раніше сформульованої у попередній справі, чим зумовлюється прийняття рішення, яке суттєво відрізняється від попереднього.

Свого часу найвідоміший із суддів конституційних судів Ганс Кельзен вважав, що принципи, які стосуються утворення й організації суду, повинні бути застосовними і до Конституційного Суду³.

Відповідно до ст. 153 Конституції України порядок організації і діяльності Конституційного Суду України, процедура розгляду ним справ визначаються законом. У процесі розробки і прийняття якого тривали запеклі дискусії саме стосовно того, чи повинен орган конституційного судочинства відповідати загальним стандартам судового органу, чи він має бути побудованим зовсім на інших засадах і не мати жодного відношення до системи судової влади і бути побудованим не на принципах, притаманних для судів загальної юрисдикції. Врешті-решт була сприйнята змішана концепція, суть якої полягає у спробі побудувати модель конституційного судочинства на власних засадах, яка автоматично не дублює принципи діяльності судів загальної юрисдикції, а утворює систему власних принципів і засад конституційного судочинства. Внаслідок чого була обрана форма єдиного законодавчого акта, який містить як організаційні процедури, так і процедури здійснення судочинства.

З урахуванням практики роботи Конституційного Суду України не викликає заперечень, що однією з проблем конституційного правосуддя в Україні є відсутність

¹ Див.: Селіванов, А. О. Конституційні проблеми в сучасній теорії права. Доктрина стабільності та охорони Конституції в контексті її модернізації та ефективного конституційного правосуддя [Текст] / А. О. Селіванов. – К. : Логос, 2012. – С. 94–95.

² Див.: Зорькин, В. Д. Россия и Конституция в XXI веке [Текст] / В. Д. Зорькин. – 2-е изд. – М. : Норма, 2008. – С. 133.

³ Див.: Кельзен, Г. Судебная гарантия конституции (конституционная юстиция). Ч. 2 [Текст] / Ганс Кельзен // Право и политика. – 2006. – №9. – С. 7.

закону про конституційне судочинство, тому що чинний Закон України «Про Конституційний Суд України» не охоплює усіх положень судочинства, а норми Регламенту Конституційного Суду України не можуть їх компенсувати¹.

Ще на початку століття вчені-практики звертали увагу на те, що у вітчизняній науці в достатній кількості відсутні дослідження у сфері конституційного процесуального права України, розуміючи під цим визначенням правові інститути, якими встановлено порядок здійснення правосуддя Конституційним Судом України².

Незважаючи на те, що за десятиріччя, що минуло, з'явилась значна кількість публікацій із цієї проблематики, системних зрушень у законодавчому визнанні цієї галузі права (як повністю самостійної) не відбулося.

Порівняльний аналіз результатів дослідження ефективності діяльності судів загальної юрисдикції дає підстави для обґрунтованого висновку, що вітчизняна судова процедура характеризується певним консерватизмом і через це не здатна на достатньому рівні відповідати очікуванням суспільства щодо оперативного розгляду справ. Тому одним із завдань, яке потрібно вирішити при реформуванні процесуального законодавства, має стати подальше удосконалення і розвиток спрощених процедур розгляду певних стандартизованих видів правових конфліктів³. З певною кореляцією цю пропозицію стосовно судового процесу в судах загальної юрисдикції можна використати й оцінюючи діяльність єдиного органу конституційного судочинства в Україні.

Словосполучення «кримінальний процес», «цивільний процес» не викликають неоднозначності щодо їх розуміння. Усім зрозуміло, що йдеться про діяльність уповноважених органів у процесі (в ході) провадження у кримінальних і цивільних справах. Але вже при створенні нормативної бази адміністративного судочинства законодавцем приймається не адміністративно-процесуальний кодекс, а кодекс адміністративного судочинства, тому що адміністративний процес є явищем більш багатограним і його неможливо звузити лише до процедури розгляду справ цієї категорії в судах.

Ще багатограннішим і більш змістовно різноманітним є конституційний процес. Цим визначенням охоплюються процедури щодо прийняття як нової, так і внесення змін до чинної Конституції, процес реалізації конституційних повноважень єдиним законодавчим органом і органами виконавчої влади, тощо. Ще більш специфічне розуміння конституційно-процесуального права пропонує автор тлумачення цього терміна в юридичній енциклопедії, розуміючи його як сукупність норм, якими регулюється порядок реалізації повноважень суб'єктами конституційного права, і засіб реалізації повноважень Верховною Радою України⁴. Тому розуміння цього, тобто такого широкого і неоднозначного смислу цього поняття, унеможлиблює прийняття акта під

¹ Див.: Скомороха, В. Є. Інтерв'ю з приводу 15-ї річниці Конституційного Суду України [Текст] / В. Є. Скомороха // Вісн. Конституц. Суду України. – 2011. – № 4–5. – С. 17.

² Див.: Палюк, В. П. Конституційне процесуальне право України [Текст] / В. П. Палюк, М. Д. Савенко. – Миколаїв : Тетра, 2000. – С. 5–6.

³ Див.: Москвич, Л. М. Удосконалення судової процедури як складова підвищення ефективності функціонування суду [Текст] / Л. М. Москвич // Вісн. Верхов. Суду України. – 2012. – № 3(139). – С. 24.

⁴ Юридична енциклопедія [Текст] : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2001. – С. 288.

назвою «конституційно-процесуальний кодекс», який би унормував процедурні питання у процесі конституційного судочинства.

Інститут (галузь) конституційно-процесуального права і його складова — конституційний процес багатьма вченими і в Україні, і в Росії розуміється однаково. «Останнім часом у конституційній теорії з'явилося поняття “конституційний процес”, що тлумачиться вченими по-різному: у вузькому розумінні, і в широкому розумінні цього слова. У вузькому розумінні — діяльність Конституційного Суду Російської Федерації та конституційних, уставних судів суб'єктів федерації, в широкому — будь-який процес реалізації норм Конституції Російської Федерації в чинному законодавстві»¹.

Ця ж позиція, яка базується на широкому розумінні смислового навантаження правової категорії «конституційний процес» поділяється і представниками Одеської наукової школи, однак із суттєвим застереженням щодо помилковості ототожнення поняття «конституційний процес» з поняттям «конституційний судовий процес»².

Підтримка цієї уточненої позиції дає підстави для подальшого розмежування і суміжних термінів «конституційно-процесуальне право» і «судове конституційне право». Хоча при цьому визначення, скажімо, процедур з розробки змін і доповнень до Основного Закону називати конституційно-процесуальним правом підстав немає. Разом з тим можна зустріти навіть у навчальних посібниках для студентів розкриття цього терміна, яке дає достатньо повне і всебічне уявлення про його сутність. У першу чергу, це стосується визначення конституційного судового процесу, як: а) порядку здійснення конституційного судочинства (його процесуальну модель); б) системи юридичних норм, якими закріплюється порядок здійснення конституційного судочинства, що і є конституційним судово-процесуальним правом³. З цією позицією фактично солідаризується і В. Л. Федоренко, підкреслюючи, що до конституційного процесу можуть бути віднесені виключно правовідносини, пов'язані з розглядом конституційних подань Конституційним Судом України⁴. Таке ж змістовно-сутнісне розуміння конституційно-процесуального права обмежене функціонуванням Конституційного Суду та конституційних, уставних судів суб'єктів Російської Федерації у формі конституційного судочинства пропонують і російські конституціоналісти⁵. Повністю поділяючи такі підходи, слід зазначити, що намагання значної групи авторів до розширеного розуміння конституційного процесу з поділом його на 6 блоків, включаючи: процес прийняття Конституції і внесення до неї

¹ Див.: Дмитриев, Ю. А. Конституционное законодательство России: проблемы и перспективы развития [Текст] / Ю. А. Дмитриев // Государство и право. — 2010. — № 12. — С. 120.

² Див.: Проблеми сучасної конституціоналістики [Текст] : навч. посіб. / М. П. Орзіх, М. В. Афанасьева, В. Р. Барський та ін. ; за ред. М. П. Орзіха. — К. : Юрінком Інтер, 2011. — С. 201.

³ Див.: Конституционный судебный процесс [Текст] : учеб. для вузов / отв. ред. М. С. Саликов. — М. : Норма, 2003. — С. 8.

⁴ Федоренко, В. Система конституційного права як складник класичного конституціоналізму [Текст] / В. Федоренко // Конституція і конституціоналізм в Україні: вибіркові проблеми : зб. наук. пр. членів Т-ва конституц. права з нагоди десятої річниці Конституції України, Конституційного Суду України та самого Товариства / відп. ред. П. Ф. Мартиненко, В. М. Кампо. — К. : СПД Купріянова О. О., 2007. — С. 70–72.

⁵ Див.: Витрук, Н. В. Конституционное правосудие. Судебно-конституционное право и процесс [Текст] : учеб. пособие / Н. В. Витрук. — М. : Юристъ, 2005. — С. 25.

змін, конституційно-процесуальні основи правового становища особи, адміністративно-територіальний процес, виборчий і референдний процес, конституційні процедури здійснення державної влади та місцевого самоврядування¹, — вносить плутанину в юридичну термінологію і утворює правову неоднозначність понятійного апарату в галузі конституційного права.

Фундатор української концепції «конституційної модернізації» В. М. Кампо вносить пропозицію прийняти Кодекс конституційного судочинства України, який би врегулював процедуру розгляду конституційних скарг громадян, уточнив діючі процесуальні положення тощо².

Повністю поділяючи пропозиції щодо необхідності розробки і прийняття такого самостійного акта, слід все ж зазначити, що з метою уникнення плутанини у зв'язку з багатоаспектністю поняття «конституційний процес», такий кодекс повинен мати назву «Кодекс конституційного судочинства». Чому саме Кодекс, а не закон про конституційні процедури? Тому що є усі підстави за основу взяти окремі положення чинного Закону України «Про Конституційний Суд України», норми Регламенту, систематизувати їх за правилами сучасної законодавчої техніки, розмежувавши процедури організації роботи Суду від процедур конституційного провадження.

Дослідники проблеми процесуального права сходяться на думці, що приписи, які знаходяться у процесуальних нормах, вирізняє те, що всі вони мають процедурний характер, тобто визначають найдоцільніший порядок здійснення правотворчості, покликані сприяти ефективному і справедливому досягненню результату, що передбачений відповідною нормою права³. Із цього випливає, що питання процедур у конституційному судочинстві є складовою процесуального права. У даному контексті — конституційно-процесуального, яким повинен визначатись механізм здійснення конституційного судочинства як у цілому, так і відповідно до особливостей реалізації конкретних повноважень Конституційного Суду і його суб'єктів, якими в даний час є судові колегії і судді, а також регламентувати реалізацію прав усіх учасників конституційного судочинства.

Прийняття Кодексу про конституційне судочинство повинно відбуватись у пакеті із Законом про внесення змін до Закону України «Про Конституційний Суд України». Тобто цьому повинно передувати визначення на законодавчому рівні структури і повноважень органу конституційного судочинства. Вже не перший рік періодично висловлюються пропозиції про перетворення існуючих судових колегій Суду у дві судові палати з наділенням правом на прийняття рішень по суті в порядку, визначеному законом⁴. Суперечності, які можуть виникнути в практиці розгляду справ окремими самостійними палатами, цілком слушно пропонується усувати на пленарних засіданнях — Пленумі Конституційного Суду, що дасть змогу забезпечити єдність судової

¹ Див.: Совгіря, О. В. Конституційно-процесуальне право України [Текст] : навч. посіб. / О. В. Совгіря. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 536 с.

² Кампо, В. Інструмент конституційної модернізації [Текст] / В. Кампо // Голос України. – 2009. – 12 листоп. (№214).

³ Див.: Серета, О. О. Процедурні норми в нормативно-правових актах України [Текст] / О. О. Серета // Держава і право (юридичні і політичні науки). – Вип. 32. – С. 48.

⁴ З інтерв'ю І. А. Тимченка «Конституционный Суд меняет председателя и место прописки» [Текст] // Зеркало недели. – 1999. – №41(262).

практики¹. За такої структуризації дійсно виправданим стає термін «пленарні засідання», яким і в чинному законі визначається процедура розгляду справ по суті.

Аналіз законопроектної роботи щодо удосконалення законодавчої бази Конституційного Суду України за 2006–2015 рр. пересвідчує в тому, що у численних законопроектах, більшість яких не дійшла до розгляду на пленарних засіданнях парламенту, пропонувались зміни до чинного Закону «Про Конституційний Суд України», і навіть нова редакція цього закону, без зміни структури, тобто спроб розмежувати на закони про організацію роботи і окремо про процедуру розгляду справ суб'єктами законодавчої ініціативи, не пропонувалась. Це свідчить про недостатність науково обґрунтованих концепцій щодо окремого законодавчого унормування засад утворення й організації єдиного органу конституційного судочинства і здійснення конституційного правосуддя.

Досвід роботи у Конституційному Суді України у 2006–2015 рр. дає підстави стверджувати, що за основу в розробці Кодексу конституційного судочинства необхідно взяти процедурні положення чинного закону про Конституційний Суд України і його Регламент, доопрацьований протягом цих років. Такий підхід дозволяє зберегти увесь позитивний досвід роботи суду конституційної юрисдикції і одночасно запропонувати нормоположення, які усунуть недоліки в його роботі і утворять передумови для підвищення ефективності конституційного судочинства в державі.

Узагальнення наведених висловлювань дає підстави запропонувати визначення судового конституційного процесу як сукупність законоположень, якими унормовані процедури здійснення судочинства органом конституційної юрисдикції, так і безпосередньо діяльність Суду, його палат (колегій), суддів, учасників конституційного судочинства з реалізації встановлених процесуальними нормами своїх функцій, повноважень і обов'язків.

Таке розуміння судового конституційного процесу дає змогу запропонувати напрями щодо удосконалення процедур у конституційному судочинстві, зокрема і шляхом розмежування законодавства.

Конституція України не визначає Конституційний Суд України (далі — Суд) суб'єктом законодавчої ініціативи, тому його роль у законодавчому процесі обмежується встановленими функціональними повноваженнями.

Більшість дослідників виділяють лише чотири групи функцій, встановлених розд. XII Конституції України і більш детально регламентованих у гл. 8 Закону України «Про Конституційний Суд України», однак залишають поза увагою найголовнішу функцію Суду — безпосередній вплив на законодавчий процес, що впливає з положень ст. 159 Конституції. Ця конституційна норма закріплює правило, згідно з яким законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Суду щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції.

Незважаючи на те, що саме ця найважливіша функція Суду залишилася неврегульованою ні конституційними нормами, ні відповідним законом, Суд за майже 18 років дав 26 висновків, з яких лише три стали передумовою для внесення змін до

¹ Див.: Селіванов, А. О. Питання теорії конституційного правосуддя в Україні: актуальні питання сучасного розвитку конституційного правосуддя [Текст] / А. О. Селіванов, А. А. Стрижак. — К.: Логос, 2010. — С. 247.

Конституції. За цей час набуто певного досвіду, який є підґрунтям для доопрацювання конституційних процедур і внесення змін до чинної нормативної бази, що також потребує окремого ґрунтового дослідження.

Вирішуючи питання щодо конституційності законів, інших нормативно-правових актів, Суд безпосередньо впливає на органи державної влади, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, сприяє формуванню у громадян і суспільства в цілому правосвідомості, високої правової культури. Рішення Суду спонукають органи державної влади до обов'язкового здійснення своїх функцій на засадах поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову та неухильного додержання Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції і законів України.

Визнаючи закони, інші нормативно-правові акти або їх окремі положення неконституційними, Суд удосконалює систему законодавства, позбавляє її застарілих актів та юридичних норм. Таким чином, рішення Суду є тим чинником, що безпосередньо впливає на законодавчий процес та формування законодавчої бази держави.

Слід підкреслити, що сам факт визнання Судом неконституційними повністю або в окремі частині близько двох сотень положень законів та інших нормативно-правових актів свідчить про вагомий внесок органу конституційної юстиції у процес формування законодавчої бази держави. Правові акти та їх окремі положення, які суперечать Конституції України, виводяться за межі конституційного поля, що сприяє становленню України як демократичної, правової держави, вдосконаленню її законодавства, утвердженню принципу верховенства права, захисту прав і свобод людини і громадянина. Внаслідок цього ми маємо ситуації, коли у багатьох галузях права закони продовжують виконувати свою регуляторну функцію, за винятком норм, визнаних неконституційними. До речі, згідно з доктриною конституційного контролю ці норми не можуть бути поновлені або іншим шляхом дезавуальовані парламентом у разі прийняття нових редакцій законів чи розробки нових законопроектів у цій самій галузі права¹.

З цього приводу в наукових колах, де обережно ставляться до визнання судових рішень джерелами права, можна зустріти думку про те, що рішенням Суду дійсно притаманна матеріально-правова сила закону, однак ці рішення не є нормативними актами чи судовими прецедентами, які мають нормативно-регулююче значення, хоча фактично виступають у цій якості².

Констатуючи, що Суд не наділений правотворчою функцією, В. П. Тихий розкриває правову природу тлумачення як з'ясування, роз'яснення, інтерпретацію, встановлення змісту чинних конституційних норм та законів і підкреслює, що при цьому зміні, поправки чи доповнення в ці нормативно-правові акти не вносяться, а сам зміст тлумачення не може виходити за межі актів, які тлумачаться³.

¹ Див.: Тацій, В. Я. Межі тлумачення Конституційним Судом Конституції і законів [Текст] / В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика // Вісн. Конституц. Суду України. – 2000. – № 2. – С. 63.

² Див.: Эбзеев, Б. С. Конституция. Правовое государство. Конституционный Суд [Текст] / Б. С. Эбзеев. – М. : ЮНИТИ, 1996. – С. 99.

³ Тихий, В. П. Офіційне тлумачення Конституції та законів України Конституційним Судом України [Текст] / В. П. Тихий // Вісн. Конституц. Суду України. – 1998. – № 4. – С. 38–45.

Фактично поділяючи цей погляд, В. Шаповал визнає будь-які рішення Суду інтерпретаційними актами і наголошує, що з прийняття інтерпретаційних актів Судом випливають певні юридичні наслідки, зумовлені насамперед їх обов'язковістю, яка стосується всіх органів державної влади, включаючи Верховну Раду України¹.

Суттєве прикладне значення має питання щодо меж тлумачення Конституції. Більшість відомих фахівців права застерігають Суд стосовно недопустимості виходити за межі Конституції під час інтерпретації її норм. Суддя конституційної юстиції не може вносити нічого нового в норму, яку він тлумачить, інакше він перетвориться на законодавця².

Піддавши короткому аналізу позиції вчених щодо нормотворчої діяльності конституційних суддів, можна дійти аргументованого висновку, що завдання єдиного органу конституційної юрисдикції — не модифікувати за допомогою своїх рішень норми Конституції і законів, а виявити їх реальний зміст, не «виправляти» конституційні приписи, а тільки тлумачити їх.

За часом здійснення конституційний контроль може бути попереднім або наступним. При попередньому контролі нормативно-правовий акт перевіряється до вступу його в силу, а при наступному — поширюється на діючі акти.

Попередній конституційний контроль здійснюється стосовно законопроектів про внесення змін до Конституції України — такий контроль передбачений ст. 159 Конституції України, відповідно до якої законопроект розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України. Стаття 157 Конституції України включає заборону внесення змін, які передбачають скасування чи обмеження змісту та обсягу прав і свобод людини і громадянина, спрямованих на ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності, а також заборону внесення змін в умовах воєнного або надзвичайного стану, а ст. 158 Конституції України передбачає часові обмеження щодо внесення та розгляду проектів законів про внесення змін до Конституції України. Вона допускає повторне внесення законопроекту не раніше ніж через рік з дня неприйняття парламентом закону стосовно таких змін та забороняє неодноразово змінювати одні й ті ж положення Конституції України Верховною Радою України протягом строку своїх повноважень.

Слід зазначити, що у деяких країнах попередній конституційний контроль застосовується не лише до законопроектів про внесення змін до Конституції, а й до інших законів. Так, Конституційний Суд Республіки Білорусь здійснює обов'язковий попередній контроль всіх законів, прийнятих Палатою представників Національних зборів Республіки Білорусь до їх підписання Президентом Республіки Білорусь³.

Відповідно до розд. XIII Конституції України внесення змін до Конституції України відбувається шляхом прийняття закону, який повинен бути прийнятий в межах і порядку, передбачених його нормами (п. 1 ч. 1 ст. 85 Конституції України). Повноваження Верховної Ради України приймати закони охоплює і її повноваження

¹ Шаповал, В. Офіційне тлумачення як функція Конституційного Суду України (проблема теорії) [Текст] / В. Шаповал // Вісн. Конституц. Суду України. — 1999. — № 3. — С. 52–57.

² Тацій, В. Я. Межі тлумачення Конституційним Судом Конституції і законів України [Текст] / В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика // Вісн. Конституц. Суду України. — 2002. — № 2. — С. 60–63.

³ Вестник Конституционного Суда Республики Беларусь. — 2008. — № 2. — С. 6–7.

вносити зміни до Конституції України, оскільки такі зміни вносяться шляхом прийняття закону.

За своєю формою закони про внесення змін до Конституції України і «звичайні» закони нічим не відрізняються. Різниця між ними полягає у процедурі їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

За весь період роботи до Конституційного Суду України в порядку попереднього конституційного контролю надійшло 32 звернення: 29 — Верховної Ради України про надання висновків щодо законопроектів про внесення змін до Конституції України, 1 — народних депутатів України, 2 — Президента України. Такі звернення надходили з 1998 по 2015 р., за винятком 2006, 2007, 2011 рр. Стосовно 26 звернень надано висновки Суду, у чотирьох випадках ухвалами Суду відмовлено у наданні висновків, а два звернення повернуто Верховній Раді України без розгляду. У всіх ухвалах відмовлено у наданні висновку з мотивів неналежного (неправомочного) суб'єкта звернення (Президент України, Голова Верховної Ради України, група депутатів).

У процесі здійснення попереднього судового контролю законопроектів про внесення змін до Конституції України головне завдання Конституційного Суду України, перевірка їх на відповідність статтям 157, 158 Основного Закону України і давання офіційного висновку про те, що запропоновані зміни не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина та, що вони не спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Цими конституційними положеннями фактично вичерпно визначено предмет попереднього конституційного контролю. Однак орган конституційної юрисдикції не позбавлений можливості у своєму висновку висловити офіційні застереження щодо недосконалості окремих положень законопроекту. Найбільш наочним прикладом використання таких прав є Висновок Конституційного Суду України від 16 червня 2015 р. № 1-в/2015 у справі про депутатську і суддівську недоторканість.

Саме Конституційний Суд України повинен здійснювати конституційний контроль і «щодо закону про внесення змін до Конституції України після набрання ним чинності, оскільки відсутність судового контролю за процедурою його розгляду та ухвалення, визначеною в розділі XIII цієї Конституції, може мати наслідком обмеження чи скасування прав і свобод людини і громадянина, ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності України або зміну конституційного ладу у спосіб, що не передбачений Основним Законом України»¹.

Аналіз діяльності Конституційного Суду України за 1997–2015 рр. дає підстави для висновку про те, що єдиний орган конституційної юрисдикції держави набув вагомого значення у процесі формування сучасного конституціоналізму. Разом з тим досвід правозастосовної практики, зміни, що відбулися у суспільно-політичному житті утворюють передумови для завершення законопроектної роботи і внесення відповідних змін в унормування правового статусу, функцій і повноважень Конституційного Суду України з метою підвищення ефективності його діяльності у сфері захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі про повноваження Конституційного Суду України від 27 червня 2008 р. № 13-рп/2008 [Текст] // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2008 ; відп. ред. канд. юрид. наук А. А. Стрижак. – К. : Ін Юре, 2008. – С. 269.